

Širokobriješki franjevci i njihovi daci marno su radili na uređenju okoliša

GELBOJE

Danas je sve zapušteno i vapi za obnovom

► Piše: fra Ante Marić

Na Širokom Brijegu ima nekoliko zanimljivih imena za njegove pojedine dijelove. Ta su imena nastala tijekom povijesti, a za neka znamo kako i zašto. Nasip, koji se nalazi zapadno od današnje gimnazijске zgrade, dobio je svoje ime upravo prema načinu na koji je nastao. Kad se, naime, pripravljao teren za novu gimnazijsku zgradu valjalo je taj dio Širokog Brijega, koji je uzvišen u odnosu na prostor oko crkve, sruvniti da bi se dobio dostatan prostor za zamišljenu zgradu i dvorište oko nje. U tu su svrhu na radilištu buduće gimnazijске zgrade bile postavljene tračnice i vagoneti koje su fratri iznajmili od mostarskog rudnika da bi u njih tovarili zemlju i kamen koji su morali skidati prije zidanja temelja nove zgrade. Odvozom tog materijala prema rubu Brijega stvorila se potrebna površina

za prometnicu i dvorište oko zgrade. Tako je i teren stvoren nasipanjem prozvan Nasip. Tu su fratri posadili orahe i druga stabla kako bi stvorili hladovinu u čijem se okrilju često na Gospojinu slavila sv. misa.

Mjesto gdje je današnja zgrada gimnazije zvalo se Teletnjak, a ledina ispod crkve, koja služi kao parkiralište, a nekad se orala i sijala pšenicom ili kosila za sijeno, zove se Bakamuša – vele po nekom Turčinu Bakamuša

koji ju je fratrima darovao. Dućani su veza između konvikta i crkve, a ime su dobili po prizemnim kamenim objektima koji su bili prvi prodajni i ugostiteljski objekti na Širokom Brijegu. Stariji znaju za Samograd ponad Bakamušu, Spašu i Pavin gaj. Uz zgradu konvikta za vanjske dake bijaše vrt zvan Kanteja, ispod današnje obnovljene čatrne bijaše Pčelinjak, njive pod Širokim Brijegom uz mlinicu i kasnije hidrocentralu nazivaju se Lukama, a iza njih su plodni fratarski vrti Vrace i Bijele vrace.

Gelboje je zanimljiv toponom na Širokom Brijegu. Prostorno se nalazi sjeveroistočno od gimnazijске zgrade. Omeden je putem prema Pribinovićima koji ga dijeli od gimnazije, a kad put zalazi među prve kuće niz brdo se obara suhozid i udara u desnu obalu rijeke Lištice. Uzvodno

se tom obalom ide do benta, potom se desnom obalom Ugrovače penje do ruba konvikta te rubom crkvenog i gimnaziskog dvorišta zatvara krug s putem prema Pribinovićima. Uz Gelboje je od starog mosta preko Ugrovače (iz 60-ih godina 19. st.), koji je projektirao fra Mateo Lorenzoni, išla šetnica prema zgradama gimnazije i crkvi. Kamene stube tu su veliku strminu učinile ugodnom pješacima. U svojim njedrima Gelboje

čuva udolinu s visokim hrašćem u kojoj su fratri oko 1850. osnovali groblje Mekovac. Prije je groblje bilo na prostoru današnje crkve, odnosno crkvenog dvorišta. Na mjestu gdje Gelboje gotovo okomito pada prema rijeci Lištici, fratri su izgradili mlinicu, a poslije hidrocentralu. Ponad nje je na vrhu okomite stijene bila Pogledača.

Otkud ovom dijelu Širokog Brijega ime Gelboje?! U Drugoj Samelovoju knjizi u 6. i 21. retku prvoga poglavljia spominje se gorje Gilboa. Mladi vojnik Amalečanin, sav izrađen i strgan u boju protiv Filisteaca, dolazi Davidu i javlja mu vijesti s bojišta. Kad mu objavi da su na gorju Gilboa izginuli mnogi Izraelci te da su na tom istom mjestu poginuli kralj Šaul i sin mu Jonatan, David je u znak žalosti rastrgao svoje haljine, a tako je učinila i cijela njegova pratnja. Glasonošu, koji reče da je sam dokrajčio Šaula na njegovu molbu da se ne pati, David je dao pogubiti. Potom David izreče prokletstvo za gorje Gilboa: »O gilbojske gore klete,/ rosa na vas ne padala/ nit vas kiša s neba prala!«

I kakve to opet ima veze s Gelbojem, mjestom koje narod zove i Grabovina? Je li zbog mnoštva zakržljalih grabova koji rastu po toj širokobriješkoj padini? Dogodilo se, naime, prema pričanju fra Vojislava Mikulića, da je fra Didak Buntić odmah nakon što je postao provincijalom pohodio gimnaziju. Moglo je to biti oko 1920. Gledajući kroz prozor

Iako je ime Gelboje za Grabovinu nastalo posve slučajno, prihvaćeno je vrlo brzo. Franjevci su odlučili doskočiti zapuštenosti tog dijela Širokog Brijega.

Sjemeništari na uređenju Gelboje

stare gimnazijske zgrade, rekao je profesorima: »Učinite nešto za ovaj briješ što je iza gimnazije. Suh je i gol kao Gilboa.« Fra Vojislav veli da je za sve njih to bio izazov, a posebno za njega. Budući da u to vrijeme nisu imali iškolovana učitelja tjelesnoga odgoja, fra Vojislav je uz svoje predmete zoologiju i biologiju predavao i tjelovježbu. Kako mu fra Didak, kao vrstan poznavatelj *Svetoga pisma* (vele da je mnoge njegove dijelove znao naizust na latinskom i na grčkom) u šali i blagom prijekoru izreče sličnost sa svetopisamskom gorom Gilboom, tako toj padini ostade nadimak Gelboje. Tako je sve do dana danasnjega. Fratri su ga s đacima ustrajno iz godine u godinu pošumljavali i nastojali, uz već postojeće oskudno raslinje, ozeleniti najprije domaćim kulturama – orasima, trešnjama i jabukama – da bi kasnije, naročito

u međuraču, zasadivali krajobrazne biljke. Neke su od njih za ovo područje posve neobične, pa i endemne, te se ovdje našlo nekoliko vrsta cedrova (ukupno ih se primilo i naraslo petnaest), pet vrsta borova te čempresi i smreke.

Kad čovjek promatra zračnu snimku napravljenu oko 1934., lijepo se vidi put prema Šušćima koji Gelboje razdvaja od gimnazijskog perivoja. U gimnazijskom se perivoju vide šetnice, a u Gelboju samo staza izgrađena 1923. koja je služila za izvlačenje pijeska prilikom građenja nove gimnazijske zgrade. Borovi u istočnom dijelu Gelboja spadaju u rasilnje zasađeno u tom vremenu. Zbog pjeskovite bjelice stabla su dugo bila kržljava, ali zdrava. Razrasla su se tek osamdesetih godina prošloga stoljeća, no znatno ih je oštetio nedavni požar. Po središnjem dijelu i prema

zapadu oblikovao se pravi šumski prostor koji daje bogatu hladovinu. S vremenom su fratri kroz Gelboje sagradili i popločili prekrasnu široku stazu kojom se dolazi do samog ruba Nasipa, do Pogledače. S jedne su i druge strane staze postavljene betonske klupe s drvenim sjedalima i naslonjačima. Uz tu je stazu išla i staza prema Mekovcu, a onda se od istočne strane Mekovca blago spuštala sve do staze koja je od mosta na Ugrovaci išla nizvodno s rijekom i kanalom prema mlinici i hidrocentrali. Tom se stazom od samostana i gimnazije, te od konvikta preko Kuka, išlo prema mlinici i hidrocentrali. Toliko su se puta tom stazom fratri, profesori, đaci i klerici za ljetnih vrućina spuštali do rijeke Lištice na kupanje. Tom su stazom dolazili ljudi iz cijelog kraja i na konjima i magarcima dogonili žito da bi ga mljeli u fratar-

skojo mlinici. Uz mlinicu i hidrocentralu fratri su napravili i jednu kuću u kojoj se moglo prenoći i naći sklonište za stoku.

I danas se u Gelboju mogu vidjeti stupovi za električni vod od hidrocentrale prema samostanu i gimnaziji. U donjem su dijelu bile izlivene betonske stope, a vodovi su bili naslonjeni na metalne nosače koji su držali izolatore. U Gelboju je narušeno zdanje negdašnje Pogledače – vidičkova na kojem se moglo sjediti. I danas se s tog mjesta mogu krasno vidjeti Zorićevina, Vrace, Bent te nadesno prodlina koju je načinila rijeka Lištica. Osobito je lijep pogled prema Borku, Japlanici, Dobrkovićima i Trnu. U Gelboju su narušeni zidovi, nekad lijepo zidan suhozid koji je kao jedinstven način gradnje

u mnogim podnebljima zaštićen kao dio spomeničke kulture.

Posebnu brigu o tom jedinstvenom perivoju, kojemu nije narušena prirodnost krajobraza, vodili su ondašnji profesori fra Branko Marić, fra Fabijan Paponja i već spomenuti fra Vojislav Mikulić. Mnogi su đaci sate tjelesnog odgoja proveli u kopanju rupa za nove sadnice, a za dobro i temeljito iskopanu rupu dobivali bi i odgovarajuću ocjenu iz tjelesnog odgoja. Osim toga, redovito se čistio korov, skupljalo kamenje, a za ljetnih se žega, kojima Hercegovina ne oskudijeva, donosila voda tek usuđenim sadnicama. U *Ruži*, listu đačke organizacije Polet, osnovane 1909., koju 1934. »izdaje organ "Cvijet"« na 33. stranici stoji: »Rad. – Za poljepšavanje prirodnih krasota

pitomci sjemeništa za vrijeme odmora pošumljavali su neka mjesta oko sjemeništa. Na mnogim mjestima oko sjemeništa zasađeni su mladi borici, jele i čempresi, te će kroz kratko vrijeme biti lijepi ukras sjemeništu i gimnaziji, a i samom mjestu. Osobita zasluga za to pripada vlč. o. fra Vojislavu Mikuliću.«

Osamdesetih godina prošloga stoljeća fra Vojislav je (1898. – 1991.) pričao fratrima u samostanu: »Kad bi nam došli iz Zagreba i s drugih strana đaci i njihovi roditelji na upis i krajem godine, nisi ih mogao istjerati iz toga raja na zemlji.« Uz Samograd i Spašu s jedne strane gimnazije i samostana, on je s druge strane bio »plućno krilo« Širokog Brijega. Samostan i gimnazija bili su ponosni na Gelboje. Tu se moglo šetati,

Pogled na fratarske Luke s Pogledače

učiti i moliti do mile volje. No, onda je sve to uzeto, nacionalizirano. Taj netaknuti dio prirode s izgrađenim osjećajem ljudskog zahvata činio je predivan širokobriješki perivoj. Stazom povezan s mlinicom i hidrocentralom, rijekom Lišticom, raslinjem, šetnicama, pticama i vjevericama bio je to uistinu zemaljski raj.

Danas cedri Gelboja strše bez svojih vrhova, mnoga su stabla, usađena i njegovana s toliko muke i truda, zbog nemara polomljena, osušena, zarasla u korov, a zarasle su i šetnice. Zaobilaznica je Gelboje ostavila ni na nebu ni na zemlji. Staza od Mekovca prema hidrocentrali ostaje prekinuta u visini od nekoliko metara i samo sanja stope mnogih koji su prošli njome. Hidrocentrala je devastirana i tek otužna ruševina, preko mlinice i pomoćne kuće je asfalt, kanal od Benta prema mlinici i hidrocentrali obrastao drvećem i grmovima, Luke zapuštene i tužno sanjaju njihanje zlatnog klasja, jedrih glava kupusa, šum kukuružnjaka. Nestale su kamene stube i staza što je od starog mosta preko Ugrovače uz Gelboje s odmaralištima išla do gimnazije i crkve. Danas je jedan dio staze prema Mekovcu od gimnazije asfaltiran i spaja se s onim što od dućana ide preko Kuka, a bageri su nemilosrdno krčili po skutima Gelboja da bi napravili iskrivudanu cestu nedopuštena uspona i nagiba. Gelboje i tako osakaćeno kuša i danas ispričati priču o svojoj negdašnjoj ljepoti

Hod fratara, đaka i naroda kroz Gelboje u hladnom jutru 8. veljače 1945.

Stazom su kroz Gelboje tijekom prvi dana veljače 1945. išli profesori, fratri i đaci u hidrocentralu da bi se sklonili od ratnih djelovanja, granatiranja i bombardiranja jer su se samostan, sjemenište, gimnazija i konvikt ni krivi ni dužni našli na samoj bojišnici. Tom su se stazom 8. veljače izjutra, kad se više nije čula

pucnjava, od mlinice prema samostanu vraćali gvardijan fra Andrija Jelčić, fra Bonifacije Majić, profesor u mirovini, fra Fabijan Paponja, ravnatelj konvikta, fra Radoslav Vukšić, ravnatelj gimnazije, profesor fra Leonardo Rupčić, bogoslov fra Miljenko Ivanković, zatim fra Melhior Prlić, časni brat stolar, fra Fabijan Kordić, časni brat krojač i vjerojatno samostanski vikar fra Mariofil Sivrić. Pred gimnazijom su ih uhitili partizani koji su večer prije ubili, bacili u ratno sklonište i spalili sve fratre zatećene u samostanu. O tome su svjedočila trojica naše braće koja su u to vrijeme bili sjemeništarci: fra Marko Dragičević, fra Alojzije Sesar i fra Dobroslav Begić.

Fra Dobroslav Begić o tim dñima veli: »Zadnje jutro, čak i prije završenih sv. misa, počelo je granatiranje naših objekata. Ja sam bio u đačkoj blagovaonici – doručkovao. Svatko je dolazio kako mu je bilo slobodno vrijeme. Dok sam čuo prvu eksploziju, pomislio sam na bombardiranje. Zaključak je bio: nema ovdje više opstanka. Na brzinu sam uzeo nešto stvarčica i pošao iz blagovaonice kroz samostan prema gimnaziji. U taj tren je jedna granata pogodila gimnaziju. Vratio sam se te izišao iz sjemeništa u dvorište, te iza gimnazije prema Gelboju i spustio se do franjevačke centrale i mlinice. Kako je to mjesto ispod Brijega, slijegalo se je žena s djecom i ljudi do mlinice. Ubrzo nakon mene našlo se tu i đaka i fratar. Do podne našli su se tu fra Andrija Jelčić, gvardijan, fra Radoslav Vukšić, direktor gimnazije, fra Fabijan Paponja, upravitelj konvikta vanjskih đaka, fra Leonardo Rupčić, profesor, fra Bonifacije Majić, kateheta,

fra Miljenko Ivanković, klerik gimnazijalac, fra Fabijan Kordić, brat laik, i nakon zapaljenja gimnazije fra Melhior Prlić, brat stolar.

Uz neke pokušaje prijeći rječku Lišticu i bježati prema Mostaru, morali smo odustati zbog sve oštire borbe. Partizani su 7. veljače oko 10 sati uspjeli zauzeti prostor samostana i svih zgrada. Gimnazija je bila u plamenu. Komadići nagorjelog papira padali su oko nas i mlinice. Naš boravak je ostao tu čitavi dan 6. i 7. veljače. Pred večer, kad su partizanski vojnici silazili niz brije spod groblja Mekovac, pratili smo povlačenje jedne a nastupanje druge vojske. Izišao je u susret jednom oficiru naš direktor fra Radoslav Vukšić i s njim razgovarao. Fra Radoslav nam je prenio njegovu poruku: "Borbe još traju, ostanite tu do sutra." Tako smo i učinili.

Što smo radili? Molili smo. Povremeno smo primali zajedničko odrješenje. Nešto smo, u dva navrata, jeli: netko je kuhao puru. Najviše smo nijemo slušali pucanje iz raznog oružja.

Kada je svanulo, krenuli smo prema samostanu onako u grupicama: đaci, civili s djecom i naši fratri s kojima smo bili u mlinici i centrali. Stigavši pred gimnaziju, odmah su nas sprovodili između gimnazije i sjemeništa, ispod samostana i uveli u samostansku fratarsku zbornicu.«

Posve su slični i dirljivi iskazi ostale dvojice svjedoka. I koliko se god nekome ta širokobriješka padina čini nebitnom, ona je ispisala priču o jednom Brijegu, o jednom perivoju koji seže duboko u povijest, starozavjetnu, po kojem je širokobriješka Grabovina dobila ime Gelboje. ↗

*U predvečerje prvoga dana
nakon zauzimanja Širokog
Brijega neki partizani savjetuju
franjevce i puk sklonjen u mlinici
i hidrocentrali da zbog borbi još
ostanu tu. Sutradan su pošli kroz
Gelboje. Franjevce su partizani
uhitili, a puk potjerali kući.
Uhićenike su kasnije pobili.*

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subraće«,
VI., 1 (10), Široki Brijeg, 2013.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
BiH: Kard. Stepinac 14
88220 Široki Brijeg
HR: Humac 1, p. p. 1, 20352 Vid

Veza:
tel.: (039) 700-325
faks: (039) 700-326
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZÍRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR;
4,25 CHF; 6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN;
EU 7,5 EUR; CH 8,50 CHF;
SAD 13 USD; Canada 13 CAD

Zastupništvo, distribucija, pretplate:
Ihtis, Zrinskih i Frankopana 22,
88000 Mostar; mob.: 063-837-002;
e-adresa: udrugaihtis@gmail.com

Računi samo za preplate (računi za dobrovoljni prilog na zadnjoj korici):
BiH (Ihtis Mostar): ProCredit Bank
d.d. Sarajevo, poslovница Mostar –
1941053316700142
HR (Tihomir Čule): ZaBa, poslovница
Metković – 2360000-3610872394
INOZEMSTVO: IBAN: BA39 1941
0533 1670 1209; SWIFT CODE:
MEBBBA22

ISSN: 1840-3808

RIJEČ UREDNIKA

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Svaki izlazak ovoga našega glasila prava je radost. Čovjek prepoznaće da u društvu nastavljaju živjeti snage kojima je do istine, pravde, života domovine s obiju strana granice. Valja to znati u ova vremena krize kada nas nastoje zbuniti s raznih strana.

Neokomunistička vlast u Hrvatskoj nastavlja svojim putem dok na mnogim poljima društvenog života nastoji vratići povijesni kotač u neka druga vremena. Događa se to i na polju ubijenih u Drugom svjetskom ratu i poraću te u 45 godina bezdušne komunističke vladavine. Između ostaloga, zatvaraju Ured za pronalaženje, obilježavanje i održavanje grobova žrtava komunističkih zločina nakon Drugoga svjetskog rata. Poročuju da postoji samo njihova istina i ništa više. Umjesto toga, morali bi se sjetiti pomirbe iz devedesetih godina prošloga stoljeća, onih godina kada smo morali ratovati za svoju slobodu. U svojim smo glavama nosili različite poglede na život, ali i istu ljubav prema slobodi i domovini. Zbog toga smo pobijedili.

Ovdje na Širokom Brijegu Povjerenstvo za obilježavanje i uređivanje grobišta iz Drugoga svjetskog rata i poraća te Vicepustulatura postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće« misle drukčije od hrvatskih vlasti s obiju strana granice. Brinu se da ubijeni i nedostojno pokopani nađu svoje mirno posljednje počivalište. Tako smo nakon izlaska prošloga broja

ovoga našega glasila u mjesnom groblju Mekovac pokopali 42 žrtve iz Drugoga svjetskog rata i poraća. Ima tu Nijemaca, ustaša, domobrana, partizana, civila i franjevaca. Pokušali smo barem nekim, jer je za sve preskupo, s pomoću DNK analize vratiti i ime i prezime, ali samo je 14 uzoraka dalo potvrđan ishod. To opet ne odgovara uzorcima onih koji traže nekoga svoga. No, nije nam žao. Učinili smo sve što je u našoj trenutnoj moći. Kosti smo im odvojeno položili u limene sandučiće, stavili na njih oznake gdje su točno pronađene i položili u zajedničku općinsku grobnicu. Namjeravamo u dogleđno vrijeme sagraditi i odgovarajuću kosturnicu. Sve ih poštujemo i odnosimo se prema njima ljudski. Bez pomirbe nema nam zajedničke budućnosti.

Iako za sada nismo s pomoću DNK analize uspjeli pronaći franjevca među spomenutim ubijenima na Širokom Brijegu, nastavlja se potraga za posmrtnim ostacima naše ubijene braće. Trenutno je u tijeku DNK analiza ubijenih na Tomića njivi u Ljubuškom. Nadam se da će biti gotova do izlaska sljedećeg broja našega glasila, a možda će čak dotle biti i pokopani. Ipak, brzina nije važna, važno je da nastavljamo zacrtanim putem.

Nema nam druge nego osloniti se na same sebe jer je društvo oko nas podbačilo. Ali, Bog je s nama i zbog toga je pobjeda naša.

Mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Glas o mučeništvu	42
Podsjetnik	15	Glas o znakovima	46
Povijesne okolnosti	19	Pobijeni	47
Povjerenstva	28	Djela pobijenih	53
Stratišta	30	Odjek u umjetnosti	54
Istraživanja	32	Razgovor	56